

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

וישלה תשע"ו

פרשת שבוע

על מצבה, ניצבים והתייצבות הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

הלשון העברית היא לשון מיוחדת. הרמב"ן בפירושו לתורה כבר קבע: "וכן הטעם אצלי במה שרבותינו קוראין לשון התורה "לשון הקודש", שהוא מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמרו. והנה הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו, אנכי ולא יהיה לך ושאר דברות התורה והנבואה, ובו נקרא בשמותיו הקדושים .. ובו ברא עולמו, וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בס, ומלאכיו וכל צבאיו ... , ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ אברהם יצחק ויעקב ושלמה וזולתם" (שמות ל' יג, עיינו גם ברמב"ם מורה נבוכים ח"ג פ"ח).

נעמוד היום על עניין אחר, המייחד את השפה העברית והיא המשמעות הפנימית של מילים רבות. נדגים זאת באמצעות השורש י.צ.ב.

עם הגעתו של יעקב לשכם, הוא קנה את חלקת השדה, נטה שם את אהלו ואז נאמר:
"**וַיַּצֵּב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל**" (בראשית ל"ג כ).

השימוש בפעל 'וַיַּצֵּב' אומר דרשני שהרי מזבח בונים ולא מציבים.

שרש זה חוזר על עצמו בפרשה הקודמת וגם בפרשתנו. כאשר יעקב חולם אודות הסולם, התורה נוקטת בלשון:

"וַיַּחְלֵם וַהֲגִיה סֹלֶם מַצֵּב אֲרֻצָּה וְרֵאשׁוּ מִגִּיעַ הַשְּׁמַיְמָה: וַהֲגִיה יִקְנֶה נָצַב עָלָיו... וַיִּשְׁכֵּם יַעֲקֹב בְּבֹקֶר וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׁם מִרְאשֵׁתָיו וַיִּשְׁם אֹתָהּ **מַצְבָּה** וַיִּצֹק שָׁמֶן עַל רֵאשָׁה" (שם, כ"ח יב-יח).

גם בהתגלות, בה נקרא שמו של יעקב ישראל, מצינו:

"וַיִּבָּר אֱלֹקִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפֶּדֶן אָרֶם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ: ... וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצְבָּה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֹתוֹ **מַצְבָּת** אֶבֶן וַיִּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֹתוֹ שֵׁם אֱלֹהִים בֵּית אֵל" (שם ל"ה ט-טו).

בוודאי שהתגלות זו היא המשך לחלום הסולם ולהצבת המצבה, לפני היציאה לחרן. גם בהמשך הפרשה, עם קבורת רחל מצינו:
"**וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצְבָּה עַל קְבֻרָתָהּ** וְהָיָה **מַצְבָּת** קְבֻרַת רַחֵל עַד הַיּוֹם" (שם ל"ה כ).

אם כך נוכל להציע, כי השרש י.צ.ב. בהופעותיו השונות משמעותו הפנימית היא גילוי שכינה.

אחת הדרכים לגלות לנו כי במקום מסוים או במעמד מסוים זכו לחזיון והקב"ה התגלה ליחידים או לציבור, היא כשהכתוב משתמש בשורש זה. לכן, הביטוי נזכר בצורה כה בולטת בשני הביקורים של יעקב בבית אל. גם משמעות הצבת המצבה על קבר רחל איננה סימון וציון הקבר, אלא שיעקב פתח במקום זה מרכז רוחני של עבודת השם, בתקווה שהלומדים שם יזכו גם הם לחזון.

לכן, אין זה פלא כי במעמד הר סיני, המעמד הייחודי של גילוי שכינה לכל עם ישראל אנו מוצאים בכתוב:

"וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בַּהֵיטֵב הַבִּקְרָה וַיְהִי קֹלֵת וּבְרָקִים וְעָנָן כְּבֹד עַל הָהָר וְקוֹל שִׁפְרֵי חֶזֶק מְאֹד וַיִּתְרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֶה: וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בַתְּחִילַת הַהָר" (שמות י"ט טז-יז).

זו אותה התייצבות חזונית של מרים הנביאה:

"וַתִּתְצַב אַחֲתָיו מִרְחֹק לְרַעְיָה מֶה יַעֲשֶׂה לּוֹ" (שמות ב' ד).

זו גם השר ההתייצבות לפני השם לפני מות משה:

"אֲתָם **נִצְבִים** הַיּוֹם פְּלִקֶם לְפָנַי יִקְנֶה אֱלֹהֵיכֶם..." (דברים כ"ט ט).

לפי זה, נוכל להציע גם את ההסבר הבא למופיע בתחילת הפרשה הבאה. יוסף סיפר לאחיו:

"וַיַּחְלֵם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגִּד לְאָחָיו וַיּוֹסְפוּ עוֹד שְׁנָא אֹתוֹ: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ נָא חֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתִּי: וַהֲגִיה אֲנִיחֵנוּ מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וַהֲגִיה קָמָה אֲלֵמְתִי וְגַם **נִצְבָה** וַהֲגִיה תְּסַבִּינָה אֲלֵמְתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶינָן לְאֵלֵמְתִי" (בראשית פרק ל"ז ה-ז).

יוסף הכריז לפני אחיו, זה לא רק שאבא נתן לי את ההנהגה בנתינת כתונת הפסים, אני קיבלתי גם את היכולת לחלום חלומות נבואיים והקב"ה מתגלה אלי שהרי אלומתי 'נִצְבָה'.

הבה נתפלל כי נזכה גם אנתנו להתייצב כולנו לפני השם ונזכה גם לגילוי שכינה והרבה אור שיגרש את החושך מסיבי.

<p>לע"י מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד</p>	<p>לע"י רבי יעקב בן אברהם ועישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל</p>	<p>לע"י ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל</p>	<p>לע"י מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"י הרב אשר וסרטייל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט</p>
---	--	---	---	---

משי' ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב הרב ראובן אברמן זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות.
לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

חמדת הדף היומי

נטילת ידיים לברכת כהנים

הרב עקיבא כהנא

הגמרא (סוטה לט, א) מביאה את דברי ר' יהושע בן לוי שכהן שלא נטל ידיו אינו רשאי לשאת כפיים ולעלות לדוכן לברך. מקור הדין הוא מהפסוק 'שאו ידיכם קודש וברכו את ה'.

תוספות (ד"ה כל כהן) דנו בדברי רש"י בשם רבו, שאם הכהן נטל את ידיו בבוקר, אינו צריך ליטול ידיו גם לברכת כהנים. תוספות דוחים שיטה זו: א. בגמרא משמע שנטילה הידים צריכה להיות סמוכה ממש לנשיאת הכפיים. ב. אם היה מדובר בגמרא על כהן שלא נטל ידיים בבוקר זה, לאותו כהן אסור היה גם להתפלל. לכן **מסקנת התוספות** היא שכהנים צריכים ליטול ידיים וזמן קצר לפני נשיאת כפיים, ושיעור זה הוא עד כדי הילוך 22 אמה.

באר שבע (בחיזושי למסכת) תירץ את קושית התוספות השנייה, שיתכן שבגמרא מדובר שנטל ידיו בבוקר ולאחר מכן הסיח דעתו, כך שמותר לו אמנם לדבר בדברי תורה ולהתפלל, אך עדיין אסור לו לישא כפיים. אך אם לא הסיח דעתו, יכול הכהן לסמוך על נטילת הידים שבבוקר גם לצורך נשיאת כפיים.

רמב"ם (תפילה טו, ה) כתב: 'טומאת הידים כיצד? כהן שלא נטל את ידיו לא ישא את כפיו, אלא נוטל את ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה ואחר כך מברך שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה'". ודייק **בית יוסף (קכח, וכסף משנה שם) מדבריו** שצריך נטילת ידיים רק אם הידיים היו טמאות.

כמו כן, בית יוסף (סימן קכח) הביא בשם רבי אברהם בן הרמב"ם, שלדעת הרמב"ם ניתן לסמוך על נטילת הידיים בבוקר, ורק אם הכהן הסיח דעתו מנטילת הידיים של הבוקר הוא צריך ליטול ידיים פעם נוספת. **גם רדב"ז (ב, תשעה)** כתב שהמנהג במצרים היה שלא ליטול ידיים בנשיאת הכפיים של תפילת שחרית, ורק לנשיאת כפיים של מוסף היו נוטלים, כי מן הסתם שהכהנים הסיחו דעתם מהנטילה. **לדעתו, יש ללמוד זאת** מדין קידוש ידיים ורגליים במקדש שנטילת ידיים לברכת כהנים דומה לו, ואם כהן מקדש ידיו ורגליו בבוקר הוא אינו צריך לעשות זאת שוב, אלא אם כן הסיח דעתו מקידוש הידיים והרגלים.

נראה שנחלקו הרמב"ם (ורש"י) ותוספות בהבנת מהותה ומטרתה של נטילת הידיים לברכת כהנים: לדעת הרמב"ם נטילת ידיים לברכת כהנים לא נועדה לתוספת קדושה ואינה מהווה דין בנשיאת כפיים, אלא מטרתה לסלק מעכבים. כוונת הפסוק 'שאו ידיכם קודש' היא שהידיים צריכות להיות נקיות וקדושות מכל לכלוך, לכן אין כל צורך ליטול ידים אם הידיים נקיות משחרית. אף שבפסוק מופיעה המילה 'קודש', כבר מצאנו שהחיוב בנטילת ידים בסוף הסעודה - מים אחרונים - נלמד מהפסוק 'והייתם קדושים', אף שמטרת אותה נטילה רק להסיר לכלוך. **לעומתו, התוספות הבינו שנטילת ידיים לברכת כהנים היא דין בברכת כהנים, ולכן חובה ליטול ידים לפני הברכה, גם אם הכהן נטל את ידיו בבוקר.** הפסוק 'שאו ידיכם קודש וברכו' מלמד דין מיוחד לגבי ברכת כהנים, שצריכה להעשות רק אחרי נטילת ידיים ייעודית.

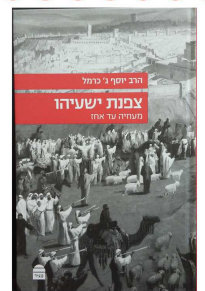
שולחן ערוך (סעיף ו) פסק אמנם כשיטת שאר הפוסקים שיש ליטול ידיים לברכת כהנים גם אם נטל ידיו בבוקר, אך **כתב המשנה ברורה (סק"ב)** שאף על פי כן, אם הכהן יודע שלא ימצאו לו מים לקראת ברכת כהנים, הוא יכול לסמוך על נטילת הידיים בבוקר כשיטת הרמב"ם.

סיכום: נחלקו הדעות ביחס לנטילת ידים לברכת כהנים, האם כחלק מדיני ברכת כהנים צריך לנטול ידיים גם כשהן נקיות וטהורות, או שרק כהן שהסיח דעתו מנקיון הידים וטהרתן צריך לנטול ידים לפני הברכה. להלכה יש ליטול ידיים, אולם במקרה הצורך יש לסמוך על השיטות המקילות.

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

טוביה הרופא – ומשה רבנו

במסכת ראש השנה (דף כב, א) מובאת משנה בענין עדים שראו את הירח החדש וכשרותם להעיד על כך בפני בית הדין, ויש בה כמה קשיים, ז"ל:

"אב ובנו שראו את החדש - ילכו. לא שמצטרפין זה עם זה, אלא שאם יפסל אחד מהן - יצטרף השני עם אחר. רבי שמעון אומר: **אב ובנו** וכל הקרובין - כשרין לעדות החדש. אמר רבי יוסי: מעשה בטוביה הרופא שראה את החדש בירושלים, הוא **ובנו** ועבדו משוחרר, וקבלו **הכהנים** אותו ואת בנו ופסלו את עבדו. וכשבאו לפני **בית דין** - קבלו אותו ואת עבדו, ופסלו את בנו."

לכאורה צריכה היתה המשנה לנקוט בפתיחתה **"קרובים** שראו את החדש", שהרי אין דין מיוחד ב**"אב ובנו"** יותר מבשאר הקרובים? וכן בהמשך צריך היה ר' שמעון לנקוט **"קרובין כשרין לעדות החדש"**, מדוע הוא האריך: **"אב ובנו** וכל הקרובין - כשרין לעדות החדש"?

לבד מכך, קבלת עדות ראיית הלבנה וקביעת ראשי החודשים אי-אפשר שתהיה נתונה ביד כל בית-דין, וצריך שבית-דין אחד בלבד יהיה ממונה על כך, וכן מבואר ברמב"ם (קדה"ח ה, א): **"כל שאמרנו מקביעות ראש החדש על הראייה... אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות"**. ואם כן מדוע התערבו הכהנים וקבלו עדים לראיית החדש? ה'שושנים לדוד' כתב שאפשר שלשון **"וקבלו הכהנים"** היא לאו דווקא, אלא שבדרכם של העדים לבית הדין שבלשכת הגזית אמרו להם הכהנים את דעתם, ולא שקבלו אותם כעדים בבית דין. אולם פשטות לשון **"וקבלו הכהנים** אותו ואת בנו" שזהה להמשך **"וכשבאו לפני בית דין דין קבלו אותו ואת עבדו"** – משמעה שהכהנים **קבלו** את עדות האב ובנו, בגדר **קבלת** עדות כדי לפעול על פיה. ואף אם נוציא לשון זו מפשטותה, תמוה מדוע בית הדין של הכהנים שממונה על עניינים הקשורים לכהנים, אינו חושש להתערב ולהביע את דעתו בעניינים שבסמכות הסנהדרין?

שיטת הרמב"ם בענין כהנים שהוזכרו במשנה ובתלמוד

בהקדמתו לפירוש המשנה מונה הרמב"ם את התנאים שהוזכרו במשנה, ואחר כך הוא מבאר מי מהם היו כהנים. ומכלל דבריו עולה שכמה מן התנאים שמשמע מדברי חז"ל שהיו כהנים - לא היו כהנים; והרמב"ם מרמז שכאשר חז"ל מתארים אותם ככהנים כוונתם היא סמלית.

במאמר **"הניגון של אברהם אבינו"** התבאר יסודות הדברים, והתבאר שהכהן הראשון בעולם היה שם בן נוח שהיה **"כֹּהֵן לְאֵל-עֵלְיוֹן"**. הוא נקרא **"מִלְכֵי צֶדֶק"** - ותפקידו היה לבצע משפט צדק בעולם. אך רוב צאצאיו לא רצו להמשיך בדרכו הרוחנית. הם עסקו בפעולות של יָפֶת והתפזרו על פני התבל. מי שעשה משפט צדק בעולם היה אברהם, שהיה לו כוח צבאי משלו; ואף כוח כלכלי עצמאי ומטבע משלו. מִלְכֵי צֶדֶק שמח כאשר אברהם הציל את העשוקים, ומן הסתם הוא התפלל לקב"ה שיסייע לאברהם במלחמתו. אך הוא ראה שלולי יוזמת אברהם - התפקיד שלו היה נותר תפקיד סמלי. מִלְכֵי צֶדֶק נפל בדעתו ונכשל בדבריו; והקדים לברך את אברהם לפני הקב"ה; ולכן, הקב"ה הודיע לאברהם שזרעו יחליף את מִלְכֵי צֶדֶק - ויירש את ארץ ישראל (נדרים דף לב, ב).

אברהם שמע זאת, ו**שאל** את הקב"ה - **"בַּיָּמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה"**. והתבאר שכמה ממדרשי חז"ל מרמזים שאברהם שאל את הקב"ה כיצד אפשר למנוע מזרעו את המצוקות שהיו למִלְכֵי צֶדֶק; והקב"ה השיב לו וציווה עליו לעשות מעשה שישיפע על העתיד. אברהם הצטווה להקריב **בהמות וצפורים**. הבהמות נחשבות לגשמיות ביחס לצפורים; שהרי הן אינן מסוגלות להתנתק מהארציות ולעוף באוויר. מדרשי חז"ל (ורבנו סעדיה גאון = רס"ג) מרמזים שהדבר מסמל תכנית של הקב"ה להקמת **"מִמְלַכְתַּת כְּהֲנָנִים"** מסוג חדש; שיהיו בה בנים (כהנים) שמחוברים מאוד לגשמיות (בהמות) וישמשו ככוח כלכלי ואף צבאי; ובנים (כהנים) שמחוברים מאוד לרוחניות (צפורים).

מלחמת ה'דקירות' הדו-כיוונית

אברהם ביתר את הבהמות אך לא את הצפורים; ולאחר מכן נאמר: **"וַיִּכְרַד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם"**. רס"ג מבאר, ש"העֵיט" הם הצפורים שמוזכרים לפני כן. אברהם נטל את **"הצפור"** כמו **"עֵיט"** (צפור טרף) שיש לו חיות עצמית והוא יורד על הפגרים. המשמעות הסמלית של הפעולה הזו מתבארת בנבואת זכריה (י, ז):

"וַיִּשְׁפְּכֵתִי עַל בַּיִת דָּוִד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם רוּחַ חַן וְתַחְנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר דָּקְרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו..."

במסכת סוכה (דף נב, א) מבואר שיהנדקר' הוא **"משיח בן יוסף שנהרג"**! הקבוצה שמשייכת עצמה ל"בית דויד" עוסקת ברוחניות ומשמשת בתפקיד של מִלְכֵי צֶדֶק. הם בטוחים שרק הם **'כהנים'**; ולכן הם מבזים את מי שאינו חושב כמוהם. **בית דויד** "הביטו אֵלַי" (אל הקב"ה) ודקרו לשם-שמים את חברי 'קבוצת משיח בן יוסף' כדי שיהיו דומים להם ויעסקו ברוחניות. 'הדקירות' לא הועילו; ולכן הם מגדירים אותם כ"פְּגָרִים" (כמבואר בהערת השוליים²) וכ'הרוגים' - והם מספידים אותם.

הנביא זכריה מגלה שמלחמת-ה'דקירות' היא דו-כיוונית. מיד בסמוך (בפרק י"ג) הוא מתאר איש שחש שרוח נבואה מפעמת בו; והוא רוצה לעבור לקבוצה שעוסקת ברוחניות. אולם הוריו משוכנעים, שביממלכת **הכהנים'** של אברהם כל בני האדם יתחברו לגשמיות. לפי הבנתם, רק בקבוצת ה'בהמות' יש 'חיים', ומי שאינו דומה להם נחשב ל'מת'. **"וְדַקְרָהּ אֲבִיהָ וְאָמוּ יִלְדָיו בְּהִנְבְּאוֹ"**. הם 'דוקרים' את בנם כדאי לחנך אותו ולוודא שיהיו לו 'חיים' לפי ההגדרות שלהם; והנער נענה לפניותיהם - **"וְאָמַר לֹא נְבִיא אֲנִי אִישׁ עֹבֵד אֲדַמָּה אֲנִי כִּי אֲדָם הִקְנִי מִנְעוּרַי"**. ה'דקירות' ההדדיות מגלות שביממלכת הכהנים' של אברהם - התפקידים לא מוגדרים לדורי

דורות. ואפשרות המעבר גורמת לכך שחברי כל קבוצה בטוחים שרק הם 'כהנים', והם תובעים מחברי הקבוצה האחרת להצטרף אליהם ולנהוג כמוהם. יסוד זה קיים גם במעשה ב'כהנים' שפסלו את 'העבד המשוחרר', וכפי שיתבאר לקמן.

דָּוָר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הִנֵּה

בהמשך 'ברית בין הבתרים' נאמר לאברהם (בראשית טו, יג-טז): "...גַּר יִהְיֶה זְרָעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה... וְדָוָר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הִנֵּה...". שני קצים ניתנו לגלות, קץ של "ארבע מאות" וקץ של "דור רביעי". בחז"ל מבואר שבני ישראל ישבו בארץ מצרים רק מאתיים ועשר שנים, ולכן חישוב "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" הוא מיום לידת יצחק. אולם המשמעות של "דָּוָר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ" לא התבארה במפורש. המלבי"ם (שם) העיר ש**חצרון** בן פרץ היה מן הירודים לגלות מצרים, ו**יאיר** בן שגוב בן **חצרון** נכנס לארץ והיה **דור שלישי לחצרון** שהיה יורדים, ומאידך יהושע בן נון היה **דור עשירי ליורדים**. המשמעות של 'דור רביעי' נותרה עמומה. מהסברה הפשוטה מתבקש שלאחר מאתיים ועשר שנים במצרים **רוב** באי הארץ היו דומים ליהושע בן נון והיו בני **דורות מאוחרים** יותר מאשר 'דור רביעי'. ולכאורה, אם רצתה התורה לומר שמתוך באי הארץ יהיו גם מעטים שיחזרו לאחר מספר מועט של דורות בגלות מדוע היא לא התייחסה ל'דור שלישי', כמו יאיר בן שגוב בן **חצרון** (לשיטת המלבי"ם)? ומדוע היא לא התייחסה ל'דור שני' כמו כלב בן **חצרון** (לשיטת רש"י שם)? מדוע הדגישה התורה דווקא את חשיבות 'דור רביעי'?

המשנה והתוספתא במסכת עדויות

תשובה לכך רמוזה בדברי ר' עקיבא במשנה בעדויות (ב, ט, בגרסת הרמב"ם ועוד):
 "הוא (ר' עקיבא) היה אומר: האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים. ובמספר הדורות לפניו הוא הקץ שנאמר 'קרא הדורות מראשי' (ישעיהו מא, ד). אף על פי שנאמר 'ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה' אמר 'דור רביעי ישובו הנה' ר' עקיבא קושר בין שני עניינים. הענין הראשון הוא כוח האב לזכות לבנו בחמשת הדברים (בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים), והענין השני הוא ההתייחסות לשני הקיצים ובו מחדש ר' עקיבא ש'דור רביעי' הוא הקץ העיקרי. בפירוש המשנה ביאר הרמב"ם ש'דור רביעי' - הם 'בני משה': "לפי שקתה מיורדי מצרים, ומשה מיוצאי מצרים, ובני משה נכנסו לארץ אשר ירד ממנה קתה והם **דור רביעי לקתה**". למעשה, גם 'בני אהרון' הם דור רביעי לקתה וכפי שכתב אבן עזרא בפרושו לתורה. אולם הרמב"ם התמקד דווקא ב'בני משה' כדי לרמוז לקשר שבין שני חלקי המשנה, שכן הוסיף שם הרמב"ם שבתוספתא **חולקים** חכמים על רבי עקיבא, ולדעתם בזמן שהגיע הבן לעונת חיוב המצוות (=ל'פרק') - אין האב זוכה לו. וז"ל התוספתא (עדויות, צוקרמאנדל, א, יד, בתוספת הערות להדגשה):

"חמשה דברים - היה ר' עקיבא דורשן כמין הגדה. ב'חמשה דברים' (*שהוזכרו במשנה) האב זוכה לבן. וחכמים אומרים עד הפרק זוכה לו מיכן ואילך זוכה לעצמו. אמר להן ר' עקיבא: היכן מצינו שהיו חגרין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפשטו ושהיו חרשין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפקחו ושהיו סומין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפתחו? היאך זוכה לו (*רק) עד אותה שעה?! אמרו לו (*חלק א של תשובתם): לאו כי מצינו שהיו פושטין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפקחו, היאך זוכה לו עד אותה שעה?! אמרו לו (*חלק ב של תשובתם): לא כי מצינו שהיו פושטין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתחגרו וכשהיו פיקחין עד הפרק וכשהגיע הפרק נסתמו, הא אין זוכה לו עד אותה שעה בלבד. מספר הדורות לבניו הקץ..."
 התוספתא הקדימה שדברי ר' עקיבא בענין 'חמשת הדברים' לא נאמרו רק לענין תכונות וקניינים גשמיים, וכוונתו העיקרית היתה לדורשם כמין 'הגדה' לענין תכונות וקניינים רוחניים; הקדמה זו נועדה לרמוז להבנת המחלוקת שבינו לבין חכמים, וכפי שיתבאר לקמן.

האב זוכה לבנו

כזכור, כאשר אברהם שאל "בַּיְמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה", הוא רצה שגורלו יהיה שונה מגורלו של מִלְכֵי צֶדֶק, והוא רצה ב'ממלכת כהנים' שיש בה גם בנים ('כהנים') שדומים ל'ביהמות' ועוסקים בצבא ובכלכלה. הקב"ה נענה לבקשתו וגזר על בניו **עבדות** לאומה אחרת - 'ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה'. בנוהג שבעולם, אדם ששועבד וניצלו את כוחו שואף לחקות את אדונו ולהשתחרר ולעמול לצורך עצמו. ואכן, ממלכת מצרים העבידה את בני ישראל בפרך וניצלה את כוחם, וכאשר הם השתחררו הם רצו להקים 'ממלכה' דומה למה שהם ראו במצרים, הם רצו ב'ממלכת כהנים' שיש להם צבא וכלכלה משלהם.
 מאידך, אברהם רצה שבממלכה שלו יהיו גם בנים ('כהנים') שדומים ל'צפורים' ועוסקים ברוחניות. ואכן, משה ובניו (גרשום ואליעזר בני 'צפורה') היו ה'צפורים'. משה גדל בבית המלכות ולא השתעבד מנעוריו, ולאחר מכן הוא ברח למדין ובהיותו רועה את הצאן במדבר הוא עסק ברוחניות, וגם בניו נולדו כבני חורין וכנכדים לאחד מחשובי ממלכת מדין. כאשר משה שב למצרים כדי לגאול את ישראל, הוא צרף אליו מתחילה את בניו, אך כשהוא הגיע עם למלון הוא התחרט והורה לצפורה לחזור עם 'בניו' למדין כדי שהם לא יפגשו בשעבוד, וכדי שתוכל לחנכם לשאיפות רוחניות.

משה היה אבא גשמי ורוחני של גרשום ואליעזר בניו, אך הוא היה גם אב רוחני של כל ישראל. כאשר ישראל יצאו ממצרים, השאיפות שלהם היו שאיפות של 'עבדים משוחררים', והם רצו להקים ממלכה שיש לה צבא וכלכלה משלה. אך בעיני משה, אנשים שעיקר עיסוקם בגשמיות נחשבים ל'בעלי מומים'. משה פעל כדי לרפא אותם, ולפני מתן תורה הם 'התרפאו' כולם, והסכימו כולם להיות 'ממלכת כהנים וגוי קדוש' - פשוטו כמשמעו, והיינו שכולם יעסקו בתורה ובתפילה.
לשיטת ר' עקיבא, בני ישראל לא היו מסוגלים להגיע להסכמה זו מצד עצמם! ומשה 'זכה' בעבורם את 'הסכמתם'; ולשיטתו אין זה מסתבר שמשה הצליח לרפא אותם ו'לזכות' בעבורם רק **עד הפרק** של קבלת המצוות לפני מעמד הר סיני, והוא לא יכול היה לחזור על כך גם לאחר 'חטא העגל'.

חטא ה'עגל'

במאמר "[ההיתר של עגל הזהב](#)" התבאר שכמה ממדרשי חז"ל מרמזים שחטא העגל לא היה עבודה זרה ממש, וה'עגל' היה 'אנדרטה' שסימלה את הדגשת הפן הלאומי הגשמי של עם ישראל, הפן שמזוהה עם משיח בן יוסף, הפן של ה'שור'. בני ישראל לא הצליחו להפנים בקרבם רצון עז לחיות בדרך חיים של "מְמַלְכֶת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ" – פשוטו כמשמעו! וכשמה בושש לחזור ולרדת מההר הם התחרטו ורצו להדמות במקצת לאומות העולם. הם רצו להתפרנס מיגיע כפיהם ולהעמיד בראשם מלך שיש תחתיו צבא קבוע ומאורגן, ורצו להקים מקדש ולהקריב בו קרבנות רגילים; והם היו מוכנים לתמוך בקבוצה קטנה שתעסוק בתורה ובתפילה ובעבודת המקדש. הקו ה'עגולי' מסמל את עולם הטבע הגשמי שאומות העולם קשורים אליו; ואילו הקו ה'ישר' מסמל את העיסוק בתורה ובתפילה שהם מיוחדים לעם ישראל (כמבואר בהערת השוליים³). בני ישראל התחרטו וחפצו לעבוד את ד' בעיקר באופן של הקו ה'עגולי' (=עגלי) בדומה לגויים. אהרון ניסה לעכב אותם משינוי החלטתם, אך הוא סבר שבדיעבד מדובר בקיום החזון של אברהם אבינו על ממלכת כהנים שיהיו בה בניי שמחוברים מאוד לגשמיות ובניי שמחוברים מאוד לרוחניות, וה' מסכים ושמח גם בממלכה שכזו. אך מכיוון שמדרגה זו נחותה לעומת המדרגה הקודמת שהסכימו עליה הוא דחה את קיום השמחה והכריז: "חַג לָהּ מִקְרָר".

חז"ל (תנחומא ורשא, כי תשא, כב) מרמזים שמה שהיה במדרגה רוחנית גבוהה מאוד שלפיה רצונם של ישראל לעבוד את ד' באופן של 'הקו העגולי' נחשב כמו 'עבודה זרה'; והקב"ה ביקש ממנו לרדת ממדרגתו הגבוהה שמקטרגת עליהם ולבקש עליהם רחמים. משה התפלל לקב"ה שישלח להם וה' שלח להם ונתן למשה את הלוחות **כדי למוסרם לישראל!** אך כשמה קרב למחנה וראה את **שמחתם** ב'עגלי', הוא שבר את הלוחות. במדרש (תנחומא עקב, יא) מובא שהקב"ה רצה למנוע ממה שהיה שבירתם אלא שידו של משה גברה והוא שברם (והיינו שבסופו של דבר ד' אישר את החלטתו). לאחר מכן משה שרף את העגל וטחנו ופיזר את אפרו במים והשקה ממנו את בני ישראל. רס"ג מפרש את מה שארע באופן מפליא (שמות לב, כ): "והשקה אותו לבני ישראל והתירו". רס"ג מצטרף למדרשי חז"ל ומרמז שמה שהג כמו 'רופא' שמשתדל לרפא את מי שנחשבים בעיניו ל'חולים'.

לשיטת ר' עקיבא, בעיני משה ממלכת-כהנים מהסוג שאברהם רצה בה תיתכן רק 'בדיעבד' ורק באופן זמני, ואין לשמוח ב'עגלי' הזה. משה השתדל ל'רפא' את ישראל בשנית, ולהחזיר אותם למעמד קבלת המצוות הקודם שבו הסכימו להיות 'ממלכת כהנים' – פשוטו כמשמעו. והוא הסביר להם יש להתייחס לעיסוק ב'עגלי' כפי שמתייחסים לתרופה **מסוכנת**, ש'שורפים' אותה ו'טוחנים' אותה ומדללים אותה במים, **ורק אז** היא מותרת! בעיני משה, גם לאחר החלטתם הזמנית במקום הראשון במעלה צריכים להיות הבנים ('הכהנים') שעוסקים ברוחניות, ורק מי שאינו מסוגל להיות כמוהם, מותר לו 'להתרפא' באופן זמני בעיסוק המסוכן בגשמיות (=עגלי).

לשיטת ר' עקיבא, ה'קץ' שבזכותו נכנסו ישראל לארץ היה 'דור רביעי'⁴, שהם 'בני משה' (גרשום ואליעזר) שהמשיכו את החינוך של משה אביהם ושאלו לעסוק ברוחניות. ובני ישראל שבחטא ה'עגלי' בחרו בתכנית של 'עבדים משוחררים' ('וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אֲרָבַע מְאוֹת שָׁנָה') נכנסו לארץ רק כ'טפלים' אליהם. וביתיים, עד שה'תרופה' שמה שהשקה את בני ישראל תראה את תוצאותיה והם יתרפאו נתן להם הקב"ה נחלת שדה וכרם כדי שיעסקו בהם עד שימאסו בעיסוק הגשמי. אולם זו מציאות זמנית והמטרה היא ששאר ישראל יצטרפו בגלוי ליבני משה.

ואכן כבר ברדת משה מההר הוא הצליח לשכנע את 'בני לוי' לחבור אל 'בני משה' לקבוצת עוסקי התורה. בשמות רבה (ה, טז) אמר ר' יהושע בן לוי "שבטו של לוי פנוי היה **מעבודת פרך**", וניתן ללמוד מדבריו ששבט לוי היו **משועבדים** גם הם במצרים, אך לא שעבוד קשה של **עבודת פרך**. השעבוד שהם השתעבדו במצרים גרם להם מתחילה שלא למחות ב'עובדי העגלי', והיינו להסכים לתכנית של 'עבדים משוחררים'. אך מאחר שהם לא השתעבדו בפרך, ה'תרופה' שמה שהשקה אותם נתנה בהם מיד את אותותיה, והם הצטרפו אל 'בני משה', וחברו אליהם לקבוצת עוסקי התורה, והם התייחסו לחברי הקבוצה האחרת כמו ל'הרוגים'⁵. לשיטת ר' עקיבא, במשך הזמן יתגלו השפעות ה'רפואה' שהשקה משה את כל ישראל, וכל בני ישראל יהיו כמו 'בני משה'; אלא שחכמים נחלקו עליו.

שיטת חכמים שבתוספתא

בתוספתא מבואר שחכמים חולקים על ר' עקיבא בשני מישורים. בתחילה הם עונים לו, שאין זה נכון להתייחס אל מי שעוסק בגשמיות כ'בעלי מום' וכ'חגרים' ויש להתייחס אליהם כאל אנשים 'ישרים' (=פושטי'). ואמנם מי שהחליט לבחור בעמל התורה הוא נעלה יותר ממי שבחר בעמל הגשמי, ויש להתייחס אליו כאל אדם 'פושט' (=ישר) ש'נפקחו עיניו'. אלא שגם את המעמד שלפני עשרת הדברות, שבו 'נפקחו עיניהם' והסכימו כולם להיות 'ממלכת כהנים' פשוטו כמשמעו – לא משה הוא שיזכה להם זאת! בני ישראל היו אנשים בוגרים ובעלי בחירה חופשית והם שזכו זאת 'לעצמם'. וחכמים תמהים על ר' עקיבא שתלה זאת בזכיה של משה עבורם. וזו משמעות החלק הראשון של תשובתם: "לאו כי מצינו שהיו פושטין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפקחו, היאך זוכה לו עד אותה שעה?!" ובהמשך הם עונים לו, שגם אם הם היו מודים לו שמי שבחר לעסוק בגשמיות נחשב ל'בעל מום', וגם אם היו מודים לו שמה שהיה ש'זכה' עבורם את המעמד שקודם עשרת הדברות; בכל אופן בני ישראל היו אנשים בוגרים ובעלי בחירה חופשית, והם חזרו בהם מהחלטתם הקודמת, ואע"פ שהם 'בניו הרוחניים' של משה, הם חזרו והחליטו בפני אהרון שהם רוצים ב'ממלכת כהנים' מהסוג שרצה אברהם אבינו; וזו החלטה שהם רצו בה גם לאחר שמה 'דליל' עבורם את ה'עגלי' וניסה לרפא אותם. בני ישראל עמדו בהחלטתם שהם רוצים להיות 'בעלי מום', וממילא התבטלה ה'זכיה' שזכה עבורם משה, וזו משמעות החלק השני של תשובתם: "אמרו לו: לא כי מצינו שהיו פושטין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתחגרו וכשהיו פיקחין עד הפרק וכשהגיע הפרק נסתמו, הא אין זוכה לו עד אותה שעה בלבד".

לשיטת חכמים, למרות ההשתדלות של משה ל'רפא' את ישראל, בסופו של דבר הסכים הקב"ה עם החלטת ישראל, וה'קץ' הוא 'קץ' משולב' משני הקצים שנאמרו לאברהם. ועם ישראל נכנס לארצו כשהם 'ממלכת כהנים' שיש בה 'כהנים' משני סוגים; 'כהנים' שנראים כ'עבדים משוחררים' ('וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אֲרָבַע מְאוֹת שָׁנָה') והם להוטים ושיהיה להם צבא וכלכלה משלהם, וגם 'כהנים' שנראים כ'בני משה' ('וְיָדוּר רְבִיעִי שְׂבוּ הִנֵּה') שהם להוטים לעסוק ברוחניות.

טוביה הרופא - הוא ובנו ועבדו משוחרר

מלכות ישראל נמשלה ל'לבנה' וכן מצאנו בשמות רבה (וילנא, בא טו): "כיון שבא שלמה נתמלא **דיסקוס של לבנה** שנאמר (דברי הימים א כט כג) – וַיִּשָּׁב שְׁלֹמֹה עַל-פְּסָא ד' לְמֶלֶךְ". ר' עקיבא וחכמים שנחלקו במסכת עדויות בשאלת ה'קצ', נחלקו בשאלה כיצד צריכה מלכות ישראל (=ה'לבנה'=ה'חודש') להיראות.

ואכן, במסכת ראש השנה דנה המשנה במחלוקת שבין ר' שמעון לבין ר' יוסי לענין קבלת עדים לראיית הלבנה שבשמים, אך קיימת בינם מחלוקת גם בענין האופן שבו מלכות ישראל (=לבנה) צריכה להיראות. ר' שמעון ממשיך שם את שיטת ר' עקיבא, שכל בני ישראל צריכים להיראות כ'בני משה'; ואילו ר' יוסי ממשיך שם את שיטת חכמים שמלכות ישראל צריכה להיראות משולבת מאנשים שנראים כ'עבדים משוחררים' ומאנשים שנראים כ'משה רבנו' או כ'בניו' שלהוטים אחר הרוחניות. המשנה שילבה בין שתי המחלוקות, ורמזה לקשר זה **כבר בתחילתה** כשהיא הזכירה דווקא "**אב ובנו**" שראו את החדש" ולא נקטה בסתם "קרובים"; ומטעם זה האריך גם ר' שמעון בלשונו ואמר "**אב ובנו** וכל הקרובין - כשרין לעדות החדש".

המשנה מרמזת לכך גם בהמשך במעשה ב'טוביה' ה'רופא' ו'בנו' ו'עבדו המשוחרר' שראו את ה'חודש' ב'ירושלים' ובהתערבות התמוהה של ה'כהנים' בענין שלכאורה אינו שייך להם. ההתערבות התמוהה מרמזת שלא מדובר בבית דין רגיל שבירושלים הרגילה, אלא ב'ירושלים של מעלה', שהיא בית המדרש שבשמים, שגם שם נחלקים החכמים.

במסכת סוטה (דף יב, א) ובויקרא רבה (ויקרא, א) מובא שאחד משמותיו של משה היה 'טוֹבִיָּה'. לפי ראייתו הרוחנית של משה ('טוביה הרופא') ה'לבנה' שהיא מלכות ישראל צריכה להיות 'ממלכת כהנים' שכל חבריה דומים לו ולבנו, שהם דמויות רוחניות שעוסקות בתורה. ואכן, ה'כהנים' שבבית המדרש שבשמים - שהם אלו שסבורים שכל ישראל צריכים להיות 'כהנים' כמו **שם** בן נוח שהיה "פֶּהוּן לְאֵל-עֶלְיוֹן" ועסק בתורה וברוחניות - סבורים כמשה רבנו, ולכן הן מקבלים "אותו ואת בנו" כדמויות רצויות לחיקוי, ופוסלים את 'עבדו המשוחרר'. ובא ר' יוסי ומגלה שה'כהנים' אינם לבדם בבית המדרש שבשמים, ומצוי שם גם 'בית דין'; ו'בית הדין' קיבל כדמויות ראויות לחיקוי - דווקא את השילוב שבין 'הדמות הרוחנית' לבין 'הדמות הגשמית'; - "וכשבאו לפני בית דין - קבלו **אותו** ואת **עבדו**, ופסלו את בנו".

המעין היטב בסוגיית התלמוד על משנה זו, יראה שהסוגיה מרמזת שבמשנה יש שתי מחלוקות. מחלוקת אחת בדין קבלת קרובים לעדות ראיית הלבנה הרגילה, שבה מקובלנו שהלכה כרבי יוסי, ולכן קרובים פסולים לעדות החדש. ומחלוקת נוספת בענין האופן שבו צריכה להיראות כנסת ישראל - שנמשלה ל'לבנה', ובמחלוקת זו נוטים האמוראים לפסוק כר' שמעון וקר' עקיבא.

במשניות ובסוגיות שבמסכת ראש השנה מובאים 'מעשים סמליים' נוספים שקשורים למחלוקת שבין ר' עקיבא וחכמים, ובעזרה ש"ת נאריך בכך במאמרים הבאים.

- 1 בפרושו לתורה, ובתשובותיו על שאלות חייו הבלכי (כ"א, עמוד 31 במהדורת פאזנאנסקי, וורשה). וכפי שהתבאר במאמר הקודם "[העיט שיחיה את הפגרים](#)" שהובאו בו מדרשים נוספים שמסייעים לפירוש זה.
- 2 בספר 'מדרש אגדה' (מאמר צובה; עמוד 33) מובא: " **וַיִּרְדּוּ הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים** - זה דויד בן ישי שנקרא **עֵיט** שנאמר (ירמיהו יב, ט) **הָעֵיט צָבוּעַ נִחְלָתִי לִי**. **וַיִּשָּׁב אֹתָם אֲבָרָם** - הפריחן אברהם כדי שלא יהיה להם חלק לעולם הבא". המדרש מרמז שאם ה'צפורים' **מכריזים** שאין ל'בהמות' חלק לעולם הבא - לא יהיה חלק לעולם הבא גם ל'צפורים'. רק כאשר כל קבוצה תכבד את חבריה - תזכינה שתיהן ל'חיים'.
- 3 כמבואר בספר מבווא לחכמת הקבלה מאת הרה"ג המקובל שמואל טולידנו (חלק א, שער ג, פרק ד): "...ובליקוטיו שבסוף ספד"צ, ל"ח ב', ביאר הגר"א ז"ל שההבדל בין שתי בחינות אלו הוא כי ספירות דעיגולים רומזות אל הנהגתו ית' הכללית וספירות דיושר אל הנהגתו הפרטית: הראשונה הנהגה הכללית, היא הנהגת הטבע, ובה אין הפרש בין עבודה לעבודה, והשפע נשפע לכולם בשווה לקיום הנבראים... הוא ית"ש נותן חיים לכולם בשווה לקיימם כפי ערכם ומהותם, לא לפי עבודתם... ובחינת היושר היא הבחינה התכליתית בשביל הבחירה והעבודה... אשר מטעם זה **העיגולים נמשכים אחר היושר**, כי גם הטבע תלוי ועומד על פי הנהגת היושר... כי **לאומות העולם אשר לא ניתן להם תורה ומצוות, קיומם בסוד העיגולים**, בחינת הטבע... והיא בחינה מאד חיצונית".
- 4 המספר 'ארבע' מסמל את 'עמל התורה' וכפי שהתבאר באריכות במאמר "[יהושע והכבוש הרב פעמי של דביר](#)" ובמאמר "[הלווי](#) **סאהב לאכול**".
- 5 ובמאמר "[רש"י - הפסוק שלא קיים](#)" התבאר שההריגה שהרגו 'בני לוי' את החוטאים ב'עגלי היתה' הריגה סמלית.

Montreal, Canada

מונטריאול, קנדה
ניסן תשנ"ג

כתיבת ב"ה או בס"ד בראש דבר חולין

שאלה

האם מותר לזרוק מכתב שמופיע בו בס"ד או ב"ה?

תשובה

- א. יש להימנע מכתבת שם שמים בשטרי הדיטות או בהזמנות למסיבות וכיוצא בזה מפני שהדרך להשליכם לאיבוד, ונמצא שם שמים מוטל בבזיון ח"ו.¹
- ב. כשכותב בראשי-תיבות - ב"ה וכדו', אין בזה איסור כלל², אף-על-פי שמתכוון לשם שמים³. אך יש שהחמירו, לכתחילה, שלא לכתוב כן⁴, שמא יתבזה אחרי כן. ואם כתב, (לדעה זו) אסור למחקו, שדומה דינו לכותב שתי יו"ד⁵.
- ג. אם כתב בס"ד, אפילו לשם שמים, אין בכך כלום. שאין בזה שום אות מאותיות השם⁶.
- ד. לכן ישתדל שלא לזרוק דרך בזיון את הדף שכתוב בראשו ב"ה⁷. אבל אם כתב בס"ד, אין שום קפידא לאסור אף באופן שיש לחוש למחיקה שלא לצורך או לדבר בזיון.

¹ בגמ' ראש השנה (יח ע"ב) אמרו, פעם אחת גזרה מלכות יוון הרשעה שלא להזכיר שם שמים על פיהם, וכשגברה עליהם מלכות חשמונאי ונצחום, התקינו שיהיו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות, וכך היו כותבים: "בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון", וכששמעו חכמים בדבר, אמרו, למחר זה פורע חובו ונמצא שטר מוטל באשפה, וביטלום, ואותו היום עשאוהו יו"ט. ע"כ. וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' רעו סעיף יג), וכן כתב התשב"ץ (סי' תיח) וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רכ).

² כן כתב בס' "יחווה דעת" (ח"ג סי' עח) וכן כתב בס' "ברית עולם" (דף קמח) וכן מוכח מ"ספר חסידיים" (סי' תתקלה) שכתב להתיר למחוק שתי יודין שנכתבו להוראת שם ד'. וכן מוכח מפסקי מהר"א"י (סי' קעא) וכן בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קנט).

³ וכל שכן בכתב שלנו שאינו כתב אשורי, שיש להקל יותר, וכמו שכתב בשו"ת הרמ"א (סי' לד) שספרים שלנו הכתובים בכתב שאינו כתב אשורי, אין קדושתם כל כך, וכן כתב בשו"ת "חווה יאיר" (סי' קט).

⁴ שו"ת "צפנת פענח" (סי' קצו) ושו"ת מהר"ץ חיות (סי' יא אות ג). ובשו"ת "אגרות משה" (יו"ד ח"ב סי' קלח) מעיר דעל מכתבי חול, שהרבה פעמים יש בהם לשון הרע, ודאי אין זו מעלה שיהיה כתוב בהם ב"ה, אבל לא שיש חשש שמא יתבזה, שרוב הניירות הולכים בסופם לשריפה.

⁵ בשו"ת "דברי חכמים" (יו"ד סי' כח, ד"ה וק"ל מיהא) ושו"ת "פסקי עוזיאל" (שאלות הזמן, סי' כו) חילקו, שאם כתב שם בלי קידוש, אע"פ שהוא יודע שהוא שם, מותר למחקו ולזרוקו.

⁶ בשו"ת "אגרות משה" הנ"ל ובשו"ת "יחווה דעת" הנ"ל.

⁷ הרב צבי פסח פרנק נשאל על עניין בית-ספר שרושמים בו כל יום על הלוח ב"ה, כדי לחנך את התלמידים, ולמחרת מוחקים ורושמים שוב, אם מותר למחוק על מנת לכתוב. והשיב שמצד הדין אין בזה איסור מחיקה, ומכל מקום יש לדון מצד מצוות חינוך.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי השלחן ערוך תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

